

ARTICLE INFO

Received: 25th December 2022
Accepted: 04th January 2023
Online: 05th January 2023

KEY WORDS

Ibtidoiy odamlar, tabib, tashxis, organism, davolash, immunitet, emlash, gigiyena, kasallik, giyoh va damlamalar.

TABOBAT VA INSONIYAT UYG'UNLASHUVI DISKURSI

G'ofurova Sarvara Madaminjonovna

Andijon davlat chet tillar instituti

Ingliz tili nazariy aspektlari kafedrası o'qituvchisi

E-mail: gofurova85@list.ru Tel: +998937847986

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7505769>

ABSTRACT

Ushbu maqolada tabiat va inson uyg'unlashuvidagi xolatlar diskursi tahlil qilinadi. Uzoq tarixga ega xalq tabobati insoniyat uchun eng yaqin ko'makchi bo'lib kelgan. Bu borada bir qancha tabiblarning o'rni va ularning ish faoliyatida o'ziga xos ixtisoslashtirish xolatlari to'g'risida mulohaza yuritiladi.

Tabobat inson faoliyatining muhim sohalardan biridir. U boshqa ko'p sohalardan oldinroq paydo bo'lgan. Tarixiy ma'lumotlarga ko'ra qadim zamonlarda yashagan ibtidoiy odamlar hali o'zlari uchun turarjoy qurish, kiyim tikish va ovqat pishirishni bilmay turib, ba'zi kasallik holatlarida o'zlarini muolaja qilishni bilib olganlar. Buni o'sha ibtidoiy odamlarning yashash sharoitlari taqozo qilgan. Ularning yashash sharoitlari esa juda og'ir va mashaqqatli bo'lgan. Ibtidoiy odamlar uy joysiz, o'rmonlarda, g'orlarda yarim yalang'och va ko'pincha och yashab, boshlaridan ko'p qiyinchiliklarni kechirganlar. Buninig natijasida ko'p kasalliklarga duchor bo'lganlar, yirtqich hayvonlar bilan to'qnashib, tan jarohatlar olganlar. Tabiiyki, bunday holatlarda kishilar kasallikdan qutilish va tan jarohatlarini tuzalishga intilganlar. Natijada dastlabki oddiy muolaja usullari "kashf" etilgan. Bu haqda buyuk Hippokrat (Gippokrat) bunday, deb yozgan edi: "Hayotninig o'zi kishilarni tabiblik san'atini izlab topishga majbur etgan" [1,4].

Tabobatninig kelib chiqishi tarixini atroflicha o'rganish shuni ko'rsatdiki, "birinchi tabib" organizmning o'zi ekan, ya'ni organizmninig o'zi birinchi bo'lib kasallikka qarshi kurasharkan. Haqiqatan tirik mayjudodlarning organizmi kasallik paydo qiluvchi omillarga qarshi kurashish xususiyatiga ega. Buni quyidagi oddiy misoldan ko'rish mumkin: Agar organizmga tashqaridan biror yot narsa, masalan, zirapcha kirib qolsa, uning atrofida qon tanachalari (leykotsitlar) to'planib, zirapcha bilan kirgan mikroblarni yutib, yo'q qila boshlaydilar. Natijada organizm bu mikroblardan holi bo'ladi.

Eramizdan avvalgi 259 — 210-yillarda Xitoyda yashab o'tgan imperator Sin Shixuan juda badjahl, qaysar va johil bo'lsa-da, tabobatga oid kitoblarni asrab-avaylagan ekan. Ana shu manba qadimiy tabobatni nafaqat qayta tiklash, balki uning yutuqlarini zamonaviy tibbiyotga tatbiq etish va ularni o'zaro uyg'unlashtirish imkonini beradi. Bugungi kunda sog'liqni saqlash sohasida erishilayotgan yutuqlar negizi ayni shunda, deb qaraladi. Buning amaliy isbotini

dunyoning eng badavlat va mashhur kishilari dam olib, sog'lig'ini tiklaydigan Gavayi orollariga qiyoslanadigan Xaynan oroli misolida ham ko'rish mumkin [3,2].

L. Morgan, E. Teylor, R. Soleski singari ibtidoiy madaniyat tadqiqotchilari xalq tabobatining shakllanishi Yer yuzida insoniyatning paydo bo'lishiga borib taqalishiga urg'u beradi. Chindan ham, davolashning bu usuli o'ta qadimiyydir. Uning sirlari avlodan-avlodga o'tib, xalqning necha ming yillik tajribalari natijasida sayqallanib, bizgacha yetib kelgan. Buni zardushtiylik ta'limotining muqaddas kitobi "Avesto" ham tasdiqlaydi. Uning barcha qismida, xususan, "Vendidod"da tabiblar tayyorlash, tabobat amaliyoti, kasalliklar tasnifi, ularning paydo bo'lish sababi va omillari, noyob dorivor giyohlar haqida qimmatli ma'lumotlar keltirilgan. Shuningdek, tabib madaniyati, axloqi, uning kasbiga fidoyiligi kabi masalalar bayoniga alohida sahifalar ajratilganki, bu zaminimiz xalq tabobatida nihoyatda boy tajribaga ega ekanligidan dalolat beradi. Buyuk bobokalonimiz Abu Ali Ibn Sino o'n olti yoshidayoq mashhur tabib bo'lib tanilgan. Ibn Sino Buxorada 20 jildli qomusiy asari "Al-Hosil va-l-mahsum" ("Yakun va natija"), 2-jildli "Kitobul-bir va-l-ism" ("Sahovat va jinoyat kitobi") asarlarini va o'zining tabobatga oid birinchi asari "Tabobat lug'ati"ni yozgan. Allomaning "Tabobat lug'ati" asaridan ko'p tabiblar nusxa olib, keng foydalanganlar. Ibn Sinoning tabobatda qilgan ishlari uning nomini bir necha asrlarga shu fan sohasi bilan chambarchas bog'ladi. Allomaning tabobat taraqqiyotidagi buyuk xizmati shundaki, u o'zigacha o'tgan turli xalq namoyondalari tomonidan asrlar davomida, tib ilmi sohasida to'plangan ma'lumotlarni saralab, muayyan bir tartibga soldi va ularni o'z tajribalari bilan boyitgan holda ma'lum nazariya va qonun-qoida asosida umumlashtirdi. Uning "Tib qonunlari" va bu asarning jahon tib ilmi tarixida tutgan o'rni juda yuqoridir. Ibn Sino antik olimlarning, xususan Gippokrat, Galen, Dioskoridlarining ta'limotlarini o'rgangan va ularning qalamlariga tayangan [4,108].

U tib nazariyasini, xususan anatomiya - inson gavdasi tuzilishini mukammal bilgan. Ibn Sino o'tkir diagnost edi. Uning ba'zi tashxis usullari hozir ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan. A'zoga urush orqali tashxis qo'yishgan. Tabobat tarixida birinchi bo'lib vabo bilan o'latni farqlagan, yuqumli kasalliklar bilan og'riqan bemorlarni boshqalardan ajratgan holda saqlashni ta'kidlagan. Bemorlarni davolashda olim 3 narsaga: tartib (parhyez), dorilar bilan davolash va turli tibbiy tadbirlarni qo'llash (qon olish, banka qo'yish, zuluk solish, huqna va boshqalar) ga ahamiyat berish kerakligini aytadi. Ibn Sino kasallikni davolashda shaxsiy gigiyena, uyqu va jismoniy mashqlarning ahamiyati uqtirgan. Ibn Sino dorishunoslik sohasida ham chuqur tadqiqotlar olib borgan. U antik olimlarning formasiyasi asosida musulmon sharqida paydo bo'lgan yangi formasiyaning shakllanishiga yakun yasadi. Uning dorivor o'simliklarni yig'ish, saqlash, qayta ishlash usullari hozirda ham qo'llaniladi. Ibn Sino birinchilardan bo'lib kimyoviy usulda tayyorlangan dorilarni ham ishlatgan. Kasallikning turiga qarab avval sodda, so'ng murakkab tarkibli dori bilan davolagan. Eng muhimi, oziq-ovqatlarning shifobaxsh ta'siriga katta ahamiyat berib, davolashni shunday mahsulotlar (meva, sabzavot, sut, go'sht va boshqalar)dan boshlagan. Dori tayinlashda bemorning mijosi, yoshi, iqlim sharoitini hisobga olish zarurligini ta'kidlagan. Shuni alohida ta'kidlash joizki, Abu Ali ibn Sino nafaqat qadim an'analarni davom ettirdi, balki davolashning yangi usullarini yaratib, tibbiyot ilmiga asos soldi. Ayniqsa, dunyo xalqlarining sevimli asariga, tibbiyot sohasi xodimlari faoliyatida dasturilamalga aylangan "Tib qonunlari"

atalmish nodir kitobda yozib qoldirilgan ma'lumotlar o'z ahamiyatini zarracha yo'qotmagan, aksincha, qadr-qimmatini yana-da oshgan. Ulardan yanada kengroq foydalanish hayotiy zaruratdir. Xalq tabobati, uning o'ziga xos an'analari aholi salomatligini ta'minlash, tibbiy-sanitar yordam ko'rsatish, xususan, surunkali kasalliklar profilaktikasi, ularni davolashda sifat, xavfsizlik va samaradorlik borasida amalda ko'p sinovlardan o'tgan.

Organizimda kasalliklarga qarshi kurashish qobiliyati mavjudligi tufayli, ba'zan bemor biror sabab bilan davolana olmasa ham, sog'ayib ketishi mumkin. Qadimgi tabiblar yana shuni aniqlaganlarki, organizimda ayrim yuqimli kasalliklarga nisbatan "qabul qilmaslik" xususiyati paydo bo'lishi ham mumkin. Bu hozirgi tilda "immunitet" – immune, deb ataladi. Masalan, qadimgi Xitoy va Eron hakimlari bir marta chechak (smallpox) va qizamiq (measles) bilan og'rigan kishi bu kasalliklar bilan ikkinchi marta og'rimasliklarini aniqlaganlar. Shunga asosan dastlabki variolatsiya (vaccination) usullari ishlab chiqilgan. Masalan, xitoylar chechakka qarshi emlash usulini qo'llaganlar.

Qadimgi Eroniyilar ilon zahariga qarshi immunitet paydo qilishga ham uringanlar va bu sohada ma'lum natijaga erishganlar. Ular odamga oz-ozdan ilon zaharini berib borib, ohirida uning oiganizimida mazkur zaharga nisbatan immunitet paydo qilganlar.

Bu misollar shuni ko'rsatadiki, tirik mavjudotlar organizimi haqiqatdan kasalliklarga qarshi kurashish xususiyatiga ega. Bu xususiyatni "organizimning o'z ichki tibbiyoti", deb atash mumkin. Hayotda bu "ichki tibbiyot" (internal medicine) ning ahamiyati juda kattadir. Atrof tabiatimizda kasallik paydo qiluvchi omillar shu qadar ko'p va xilma-xilki, agar organizimning shu "ichki tibbiyoti" bo'lmaganida barcha mavjudotlar har hil kasalliklardan allaqachon qirilib yo'q bo'lib ketardilar.

Shuningdek, xalq tabiblari ichida quyidagicha ixtisoslashtirish mavjud bo'lgan. Masalan: Tabiblar – ichki kasalliklarni bemordan faqat so'rash bilan aniqlab, o'zi giyohlardan tayyorlagan dorilar va parhez bilan davo topganlar [2,329].

"Siniqchi" (binder) – qo'l yoki oyoq suyaklari singanda, bo'g'imlardan chiqqanda tovuq tuxumini xom holda surtib, qamish yoki tayoq bilan suyak va bo'g'imini o'z joyiga solib, tortib bog'lab qo'ygan.

"Cho'pchi" (chopstick) – ko'z, quloq, tomoq bo'shlig'idan (ko'pchilik hollarda bolalarda) tushib, kirib yoki tiqilib qolgan narsalarni olgan.

Tepguvchi (kicker) – quloq oldi, jag' osti bezlari kasallanib shishgan vaqtda oyog'i bilan shu joyini sekingina tepib, ko'ngil beradigan egizak bolalar tuqqan ayollardan chiqqan.

Isbandchi (weaver) – qumloq va qir joylarda o'sadigan isiriq nomli o'simlik shohchalariga tuz, garmdori, ko'ngilga gumonli narsalardan, kiyimlardan zarralar, bo'lakchalar qo'shib, o'zni tutatish beruvchi yo'l bilan uydan, bemor tanasidan yomon ruhni, kasallikni jinni quvadigan bo'lgan.

Bog'lovchi (fasten) – qora yigiruv ipini bog'lam qilib bemorning bo'yniga, oyog'iga qo'lga ta'qib, ya'ni bog'lab kasallikni paydo qilguvchi qo'rinmas "kuchni" bemor tanasidan quvguvchi edi. Bog'lovchining bu usulini ko'pincha bezgak bilan og'rigan bemorlarga ishlatilgan.

Ustasartarosh (circumcise) – bemor tanasini ozgina kesib qon chiqarish yo'li bilan bemorning kasalligini xaydagan yoki musulmon o'g'il bolani sunnat qilgan.

Folbin (fortune teller) – asab kasalliklarida “jin quvish”, “kinna chiqarish” kabi usullar hamda qo’liga qarab kasalliklarning sababini aytadigan, ba’zida esa ko’za, tos va suv ishlatib, nog’ora o’yini bilan bemorga psixologik ta’sir ko’rsatadigan kishi bo’lgan.

Mulla duoxonlar (mulla prayers) – bemorlarni “alvasti bosti”, “jin urdi”, “jin qoqdi” deb, ilohiy kuch bilan ta’sir qilish usulida duo yozib berish bilan kasallikni quvmoqchi bo’ladiganlar yoki yomonlikdan saqlashga jazm qilguvchilar edi.

Eshon (Eshon) – “Qur’on” dan suralar o’qib ta’sir o’tkazishga uringan.

Xulosa qilganda, ilm-fan taraqqiy etgan hozirgi davrimizda tibbiyot rivoji ham tezlashib ketdi. Ammo kimyoviy preparatlar kasalliklarni davolashning yagona vositasi emas. Bu usulda tayyorlangan dori-darmonlardan ko’ra, shifobaxsh tabiiy giyoh va damlamalar (medicinal natural herbs and tinctures) asosida davolashning foydasi yuqori ekanligi butun dunyoda tan olinmoqda. Aniqrog’i, xalq tabobati xavfsizlik va samaradorlik jihatidan amalda o’zini oqlamoqda. Shu bois unga murojaat qiluvchilar tobora ortib boryapti.

References:

1. Asadulla Qodirov, “O’zbekiston Tibbiyoti”, Toshkent 2004.
2. Jumaniyazova Firuza Jumanazarovna, “Xalq tabobatida tabiblarning o’rni. Xalq tabiblari ichida o’ziga xos ixtisoslashtirish”. Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, September 2021.
3. Rustam XOLMURODOV, Bakriddin ZARIPOV, “Xalq tabobati: Tabiat va inson uyg’unlashuvi”, Samarqand 2020.
4. U.I. Karimov, X. Xikmatullayev, M.M. Xayrullayev, “Abu Ali ibn Sino-Salomatlik Sirlari”, Toshkent. 2000.